

HET RAPPORT VAN DE COMMISSIE-VERDAM
EN DE RAPPORTEN VAN DE WERKGEVERSVERBONDEN
INZAKE DE VERSLAGGEVING VAN ONDERNEMINGEN

door Prof. Dr. H. J. van der Schroeff

De rapporten van de Werkgeversverbonden

Nu het Rapport van de Commissie-Verdam is verschenen, kan het naar mijn oordeel nut hebben de bepalingen welke de Commissie met betrekking tot de jaarverslaggeving van ondernemingen in een voorontwerp van wet heeft vastgelegd eens te vergelijken met enige van de aanbevelingen in de rapporten van de Commissies, die enkele jaren tevoren omtrent dit zelfde onderwerp zijn verschenen. Wij doelen daarbij op het Rapport van de Commissie Jaarverslaggeving van de vier Nederlandse Werkgeversverbonden (Commissie-Rijkens), dat onder de titel „Het Jaarverslag” in maart 1955 uitkwam, alsmede op het in juli 1962 verschenen Rapport van de Commissie-Hamburger „Verslaggeving, verantwoording en voorlichting door de Besturen van Naamloze Vennootschappen” van de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden. Zoals bekend, is deze laatste publicatie een hernieuwde uitgave van het rapport 1955, waarin rekening is gehouden met de voortgeschreden ontwikkeling in de verslaggeving van de onderneming. Bij de hieronder volgende vergelijking zullen wij met het oog daarop in hoofdzaak onze aandacht richten op het laatstbedoelde rapport.

Uitgangspunten van het Rapport van de Commissie-Verdam

Uitgangspunt voor de voorstellen van de Commissie omtrent de jaarverslaggeving is haar standpunt, dat het bestuur van een onderneming rekening en verantwoording behoort af te leggen aan degenen, die haar risicodragend kapitaal (wij volgen de woordkeus van het rapport, dat dan eens van „kapitaal”, dan weer van „vermogen” spreekt) ter beschikking hebben gesteld. Ten opzichte van de aandeelhouders is de Commissie van mening, dat er niet alleen reden is voor een grote mate van openheid, maar ook dat die door passende sancties wordt gewaarborgd. Een goede verslaggeving acht zij niet alleen voor de aandeelhouders van betekenis, maar voor alle groepen van andere belanghebbenden en belangstellenden, die op een of andere wijze bij het bedrijf zijn betrokken. Met name worden in het rapport genoemd de obligatiehouders en andere crediteuren, de certificaathouders, de beleggers, de potentiële leveranciers en afnemers, alsook de werknemers. Deze laatsten zullen door een goede jaarverslaggeving beter kunnen worden voorgelicht omtrent de economische gang van zaken in de onderneming, waarbij de Ondernemingsraad een rol zal kunnen vervullen.

De normen die de Commissie in haar voorontwerp voor de verslaggeving in de jaarrekening (waaronder begrepen de balans en de winst- en verliesrekening met toelichting op deze stukken) voorstelt, reiken aanzienlijk verder dan de onvolledige voorschriften, die men in het huidige art. 42 Wetboek van Koophandel kan aantreffen. Ongetwijfeld is sprake van een belangrijke vooruitgang, terwijl het ook van betekenis moet worden genoemd, dat de plicht tot verslaggeving volgens deze normen ook geldt voor andere rechtsvormen dan die van de naamloze vennootschap, zoals de coöperatieve vereniging en nog enige andere vormen in art. 1 van het voorontwerp genoemd.

Open en besloten Naamloze Vennootschap

In de Inleiding van het Rapport kan men lezen dat de Commissie zich unaniem heeft gesteld achter de voorschriften, neergelegd in het ontwerp van wet op de jaarrekening van ondernemingen, zij het dat toch t.a.v. enige principiële punten enkele leden een afwijkend standpunt hebben ingenomen. Dit verschil van mening betrof de kwestie open en besloten N.V. Een viertal leden van de Commissie, die in de noot onderaan blz. 36 bij name worden genoemd, heeft opgemerkt dat (wij menen goed te doen de gebezigde woordkeus woordelijk aan te houden) zo al onderscheid tussen de open en besloten N.V. inzake de publicatie van de jaarrekening gemotiveerd moge zijn, uit een oogpunt van het verschil in positie t.o.v. de kapitaalverschaffers, dit stellig niet het geval is uit een oogpunt van de andere, hiervoor genoemde groepen van belanghebbenden bij deze publicatie. Het belang van deze groepen bij een ruime informatie geldt naar hun oordeel evenzeer voor de besloten N.V. als voor de open N.V. van gelijke omvang. Deze leden stellen dan ook voor de publicatieplicht eveneens aan de grotere besloten N.V.'s op te leggen, in die zin dat deze plicht zou gelden voor alle N.V.'s, waarvoor krachtens art. 34d van het voorontwerp het onderzoek van de jaarrekening door een deskundige is voorgeschreven.

Verantwoording en voorlichting

Bij de beoordeling van dit punt dient het verschil in acht te worden genomen, dat het Werkgeversrapport 1962 maakte tussen verantwoording en voorlichting. In genoemd rapport wordt opgemerkt, dat het begrip „publieke verantwoording” vaak wordt gebruikt in de zin, dat het bestuur van de onderneming behalve aan aandeelhouders rekening en verantwoording schuldig zou zijn aan het „publiek” resp. aan bepaalde maatschappelijke groepen, andere dan de aandeelhouders. In deze opvatting wordt de publikatieplicht gezien als een uitvloeisel van een maatschappelijke verantwoordelijkheid van het bestuur van de onderneming. De Commissie-Hamburger die dit rapport samenstelde, was echter van mening, dat hier niet in de strikte zin van het woord van „verantwoording” kan worden gesproken wegens het ontbreken van het recht op rekenschap. Het bedoelde rapport acht het daarom doelmatiger niet te spreken van publieke verantwoording, maar van algemene voorlichting.

Met de boven weergegeven zienswijze zijn wij het eens. Dit sluit echter niet uit dat, ook al is er t.o.v. anderen dan de aandeelhouders geen verantwoordingsplicht in formeel-juridische zin, het maatschappelijk verkeer een groot belang heeft bij een deugdelijke informatie omtrent de onderneming. De erkenning van dit maatschappelijk belang pleit voor de zienswijze van de vier bedoelde leden van de Commissie-Verdam, evenals hun oordeel, dat elke discriminerende bepaling, die de grotere besloten N.V.'s van een beroep op de kapitaalmarkt zou kunnen afhouden, indien enigszins mogelijk, behoort te worden vermeden.

De meerderheid van de Commissie heeft echter gemeend op dit punt het bij de bestaande regeling te moeten laten, welke erop neerkomt, dat de open N.V. wél en de besloten N.V. van dezelfde omvang níet haar jaarrekening moet publiceren. Deze meerderheid moet toegeven, dat in deze regeling een zekere discriminatie schuilt, die tot niet geheel zuivere concurrentieverhoudingen aanleiding kan geven. Zij acht dit nu eenmaal een gevolg van het feit, dat de open N.V. een beroep op de „anonieme” kapitaalmarkt heeft gedaan.

Vergelijking van de drie rapporten

Indien wij ons voorstellen in dit artikel een vergelijking te maken tussen de drie rapporten, zijn wij ons wel bewust dat de Commissie-Verdam voor een andere taak stond dan de beide Commissies van de Werkgeversverbonden. Terwijl de laatsten aanbevelingen konden doen die door het bedrijfsleven in zijn geheel dan wel door de afzonderlijke ondernemingen al of niet konden worden opgevolgd, zag de Commissie-Verdam zich genoodzaakt naar formuleringen te zoeken, welke in een wettelijke regeling kunnen worden ingepast. Een te grote detaillering van de voorschriften zou verstarrend kunnen werken; gezocht moest worden naar een regeling die ontwikkelingsmogelijkheden open laat. Mede met het oog daarop heeft de Commissie blijkens haar verklaring gezocht naar algemeen geformuleerde bepalingen, welke enerzijds de ondernemingen voorhouden, aan welke normen de verslaggeving dient te voldoen, doch die anderzijds genoegzaam vrijheid laten om de uitvoering aan de omstandigheden aan te passen.

Uit de bovengesignaleerde omstandigheid vloeien bij vergelijking van de rapporten een aantal beperkingen voort. Het zou onredelijk zijn voor de beoordeling van het rapport van de Commissie-Verdam normen aan te leggen, die wel voor aanbevelingen voor de praktijk, maar niet voor een wettekst kunnen gelden. Om herhalingen te voorkomen van hetgeen andere auteurs in hun bijdragen in dit nummer hebben gezegd, zullen wij ons bepalen tot een aantal bedrijfseconomische opmerkingen, die met betrekking tot het voorgestelde ontwerp van wet kunnen worden gemaakt.

De jaarrekening

In alle drie rapporten neemt de verslaggeving door middel van de jaarrekening een centrale plaats in. Het rapport „Het Jaarverslag” (1955), noemde de jaarrekening de „ruggegraat” van het jaarverslag, dat - zo luidde de woordkeus - ten doel heeft aandeelhouders en anderen een getrouw beeld te geven van de gang van zaken in de onderneming gedurende de verslagperiode en van de samenstelling van het vermogen op de balansdatum. Van een getrouw beeld is volgens dit rapport sprake, indien de jaarrekening bevat:

- a. een specificatie van het resultaat, dat inzicht geeft in de samenstelling hiervan en van de rentabiliteit van het in de onderneming belegde vermogen;
- b. een zodanige specificatie van de activa en de passiva, dat inzicht wordt verkregen in de solvabiliteit en de liquiditeit;
- c. de grondslagen volgens welke het resultaat is berekend en de activa en de passiva zijn gewaardeerd, teneinde een beoordeling van de gepubliceerde cijfers mogelijk te maken;
- d. de vermelding van eventuele wijzigingen t.o.v. het vorig jaar in deze grondslagen en in de samenstelling van de cijfers, zo mogelijk onder aanduiding van de invloed hiervan op de cijfers, teneinde de vergelijkbaarheid met vorige perioden mogelijk te maken.

Deze specificatie, welke niet meer in het Werkgeversrapport '62 voorkomt, vindt men - zij het niet in enumeratieve vorm - wederom terug in de voorschriften van het artikel 2 van het voorontwerp van de Commissie-Verdam. In dit artikel wordt aan de jaarrekening de eis gesteld, dat zij een zodanig inzicht geeft, dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en de rentabili-

teit van de onderneming, alsmede omtrent haar solvabiliteit en liquiditeit. Het komt mij voor, dat het opnemen van de eis met betrekking tot het verschaffen van inzicht in de rentabiliteit, de liquiditeit en de solvabiliteit een versterking moet worden genoemd.

Het doel van de balans

Minder waardering heb ik t.a.v. datgene dat in het voorontwerp omtrent het doel van de balans wordt gesteld. De balans met de toelichting daarop - aldus art. 3, eerste lid - dient getrouw en stelselmatig de grootte en de samenstelling van het vermogen op het einde van het boekjaar weer te geven. In de formulering van het Werkgeversrapport 1962 wordt aan de balans de eis gesteld, dat zij een beeld (het woord „getrouw” komt daarin niet meer voor) moet verstrekken van de financiële positie op de balansdatum, d.i. van de grootte en de samenstelling van het vermogen en van de kapitaalcomponenten waarin dit vermogen is geïnvesteerd.

Vergeleken bij de woordkeus in laatstgenoemd rapport acht ik de formulering in art. 3 lid 1 in het voorontwerp, waarin alleen gesproken wordt van de grootte en samenstelling van het vermogen een achteruitgang. Hoogst opmerkelijk is het, dat met de aanduiding „vermogen” zowel de actiefzijde als de passiefzijde van de balans is bedoeld. Blijkens de toelichting op dit artikel wordt onder deze term verstaan het totale, in de onderneming aanwezige vermogen, zowel met het oog op de bronnen ervan (de passiefzijde van de balans) als met het oog op de besteding (actiefzijde van de balans). Het gebruik van het woord vermogen op deze wijze is niet alleen ongebruikelijk - ook *Van Rietschoten* wijst in zijn artikel in dit nummer hierop - maar ook ongewenst.

Het is duidelijk, een ontwerp-wet is iets anders dan een leerboek, maar waarom zouden wij de wijzers van de klok terugzetten door termen uit de weg te gaan, die zowel in theorie als in de praktijk hun doelmatigheid hebben bewezen? Waarom niet gesproken van kapitaalcomponenten en vermogenscomponenten in de geest waarin het Werkgeversrapport 1962 dat doet. Laat men geen onduidelijkheden schrijven omdat men gevoeligheden van „scholen” in de bedrijfseconomie wil ontzien. Wie de term kapitaalcomponenten te „Amsterdams” vindt, moet ook maar niet van „vermogen” spreken. Maar indien men toch deze laatste term wil kiezen, zal moeten worden voorkomen, dat wij later genooddaakt zijn te spreken van „vermogen in de zin van art. 3, lid 1 van de Wet op de Jaarrekening van de onderneming”. Noch voor de theorie, noch voor de praktijk is hier sprake van een gangbare terminologie. Met dit soort compromissen is niemand gebaat; de duidelijkheid wordt er alleen maar door geschaad.

De terminologie van het voorontwerp

Nu wij over terminologie spreken, dient te worden opgemerkt, dat het bij vergelijking met het Werkgeversrapport '62 opvalt hoeveel consequenter daarin de woordkeus is dan in het rapport van de Commissie-Verdam. Hoewel het bij een wetsontwerp niet gaat om academische terminologische fijnzinnigheden, mag toch aan het gebruik van de termen de eis worden gesteld, dat dit logisch en consequent is. Dit laatste is in het voorontwerp niet steeds het geval. Ofschoon, zoals boven opgemerkt, de term vermogen zowel voor actiefzijde als voor de passiefzijde van de balans wordt gebezigd, wordt in volgende artikelen (behalve in art. 6) deze

term niet meer gebruikt en treden de termen activa en passiva daarvoor in de plaats. In de artikelen 10 t/m 16 passeren de verschillende activa de revue. Omtrent de samenstelling van het vermogen (thans in de zin van de passiefzijde van de balans) krijgt men een verbrokkelde opsomming in de artikelen 17 t/m 23. Art. 17 geeft wel voorschriften omtrent het aandelenkapitaal maar waar vindt men enig voorschrift t.a.v. de specificatie van reserves zoals in de aanbevelingen van het Werkgeversrapport 1962? In art. 6 wordt bepaald, dat voor zover voor het verkrijgen van een getrouw beeld van de samenstelling van het vermogen (de attente lezer zal hebben begrepen aan de passiefzijde van de balans) en het resultaat van de onderneming nodig is, de vorming en wijziging van reserves afzonderlijk moeten worden vermeld en toegelicht. Een zeer toe te juichen bepaling, maar waarom elke specificatie uit de weg gegaan, ook in de toelichting? Voor het overige: is dit artikel niet beter op zijn plaats in hoofdstuk II?

De waarderingsgrondslagen

Voorschriften aangaande de grondslagen waarop de waardering van de activa en passiva berust, vindt men opgenomen in art. 5, lid 1. Zeer begrijpelijk heeft de Commissie-Verdam ervan afgezien om in het voorontwerp bepaalde met name genoemde waarderingsgrondslagen voor te schrijven. Hier ligt het eerder geconstateerde verschil met de Werkgeversrapporten, die ten deze aanbevelingen konden doen, waarbij zij zich hebben uitgesproken voor de waardering volgens de vervangingswaardegedachte. Het genoemde artikel in het ontwerp van wet schrijft voor, dat de waarderingsgrondslagen moeten voldoen aan de normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd. Daarmede is de term „goed koopmansgebruik” uit de weg gegaan, ofschoon zal moeten worden vastgesteld, dat de inhoud van de nieuw gekozen uitdrukking geen andere is. Het Werkgeversrapport '62 stelt de eis, dat de gebruikte grondslagen moeten voldoen aan in het maatschappelijk verkeer als redelijk aanvaarde normen, hetgeen op hetzelfde neerkomt. De formulering van art. 5 dunkt mij aanvaardbaar, maar zou het niet logischer zijn lid 2 en lid 3 om te wisselen? Men zal toch eerst moeten voorschrijven dat de waarderingsgrondslagen in de toelichting op de balans moeten worden opgenomen, voordat men zal kunnen spreken omtrent een wijziging in deze grondslagen.

Bepalingen omtrent de balans

Men kan begrip hebben voor de opmerking welke in de toelichting op art. 9 wordt gemaakt, dat het moeilijk is een scherpe grens te trekken tussen hetgeen in de balans thuis hoort en hetgeen in de toelichting daarop kan worden vermeld. Het ontwerp laat dan ook de ondernemingen vrij naar omstandigheden te kiezen, hetgeen mij een doelmatige oplossing dunkt.

Artikel 10 geeft een opsomming van de vaste activa, welke in ieder geval in de balans moeten worden opgenomen. Het komt mij voor, dat in lid 1 van dit artikel van een omissie sprake is, wanneer men de tekst vergelijkt met hetgeen in art. 11 omtrent de immateriële activa wordt voorgeschreven. Daar wordt van de afschrijvingen melding gemaakt, hetgeen in art. 10 niet het geval is. Op dit punt staat het voorontwerp bepaald achter bij het Werkgeversrapport '62, dat in de balans, dan wel in de toelichting daarop de vermelding vraagt van het totaal van de afschrijvingen met het systeem dat daarbij werd toegepast. Welke over-

wegingen de Commissie heeft gehad om aan de afschrijvingen voorbij te gaan, is niet duidelijk, ook al niet omdat over dit punt in de toelichting met geen enkel woord wordt gerept. Waarom niet voorgeschreven, dat het bedrag van de afschrijvingen afzonderlijk moet worden vermeld? Voor een ieder die de praktijk kent, zal het niet nodig zijn de wenselijkheid daarvan toe te lichten. De verplichting omtrent het aangeven van het afschrijvingsstelsel kan geacht worden begrepen te zijn in art. 5, derde lid. Maar waarom dit in art. 10 (met verwijzing naar art. 5) niet nog eens nadrukkelijk gesteld? Informatie t.o.v. afschrijvingen lijkt mij een dwingende eis. Ik sta niet een gedetailleerde uitwerking voor, zoals die door de „Securities and Exchange Commission (S.E.C.)” in de Verenigde Staten wordt verlangd, maar men moet daartegenover geen leemten in de informatieplicht laten.

Typisch doet het aan, dat in lid 2 van art. 10 het vervoerbedrijf afzonderlijk wordt genoemd. In dit lid wordt voorgeschreven, dat in het vervoerbedrijf de vervoermiddelen die de onderneming tot het uitoefenen van haar bedrijf bezit, afzonderlijk moeten worden vermeld. Kennelijk is dit bedoeld als een aanduiding per analogie. Met evenveel recht had men in lid 3 kunnen opnemen, dat een bedrijf dat duurzame produktiemiddelen (bijv. vervoermiddelen, zoals personen- en vrachtauto's, dekschuiten en andere schepen) verhuurt, deze middelen afzonderlijk in de balans of in de toelichting daarop moet vermelden. De redactie van dit artikel (het zelfde geldt voor de toelichting daarop) acht ik zwak. De Commissie - zo dunkt mij althans - zag zich voor een moeilijkheid geplaatst die zij zich overigens zelf in de weg heeft gelegd door de m.i. ongelukkige term „vaste activa”. Is een vervoermiddel een „vast” activum? Mijn antwoord op deze vraag is nee, het is wel een duurzaam activum. Indien lid 1 van art. 10 doelmatiger zou worden geformuleerd door bijv. onder b te spreken van „machines en installaties en verder alle duurzame middelen, die de onderneming tot uitoefening van haar bedrijf bezit”, kan lid 2 van dit artikel gevoeglijk vervallen.

Wat de woordkeus van de wettekst betreft, is de Commissie naar mijn oordeel niet steeds even gelukkig geweest. Alleen reeds uit dit gezichtspunt lijkt het mij gewenst dit voorontwerp nog eens te herzien. Laat men daarbij ook nog eens denken aan de lease-contracten op duurzame middelen, die een steeds grotere vlucht nemen. Nu kan men bij herhaling lezen dat deze wijze van financiering het „voordeel” heeft dat men de gehuurde duurzame middelen niet op de balans behoeft op te nemen. In overeenstemming met hetgeen op blz. 38 van het Werkgeversrapport '62 is voorgesteld, valt te overwegen in art. 10 aan dit punt aandacht te wijden.

Aan art. 12 (en de daarop gegeven toelichting), dat voorschriften geeft omtrent de te verstrekken gegevens voor deelnemingen, gaan wij - ofschoon daar veel over te zeggen valt - voorbij aangezien *Van Rietschoten* in zijn bijdrage in dit nummer daarover reeds het nodige heeft gezegd. Het zelfde geldt voor de voorzieningen, behandeld in art. 20. Van beide artikelen wil ik vaststellen, dat de voorstellen in het Werkgeversrapport '62 (ook al zou men deze niet alle behoeven en wellicht ook niet kunnen overnemen) naar mijn mening de voorkeur verdienen.

Bepalingen omtrent de winst- en verliesrekening

De toelichtingen, welke in het voorontwerp omtrent de winst- en verliesrekening

worden gevraagd, zijn wel uiterst summier. Slechts twee artikelen (art. 25 en 26) zijn aan dit deel van de verslaggeving gewijd. Daarbij valt de onvolledigheid op van art. 26. Vragen rijzen als: Moet bij de afzonderlijke posten niet het exploitatie-resultaat worden genoemd? Zo ook de ontvangen, c.q. betaalde interest indien de omvang ervan (vgl. Werkgeversrapport '62, blz. 47) voor het beeld van het resultaat van betekenis is.

Het opnemen van de voorziening voor belastingen in art. 26 onder d, roept de nodige vraagtekens op, indien men denkt aan de beschouwingen die daaromtrent in het Werkgeversrapport zijn gegeven. Is met voorziening bedoeld het bedrag van de aanslag terzake van dat jaar (met eventuele correcties van voorgaande jaren), of is bedoeld de belastingdruk op het in de winst- en verliesrekening getoonde resultaat? Indien de Commissie deze stellig niet onbelangrijke vraag niet in de wettekst heeft willen opnemen, had dit toch in de toelichting dienen te worden gememoreerd. Nu moet worden vastgesteld, dat t.a.v. art. 26 geen enkele toelichting in het rapport voorkomt.

Tenslotte wat hetzelfde artikel betreft nog een enkele kritische opmerking. In art. 10, eerste lid, wordt voorgeschreven dat bij de vaste activa in ieder geval moeten worden onderscheiden: a. de bedrijfsgebouwen en -terreinen, b. de machines en installaties, c. de niet in het productieproces opgenomen activa. Waarom wordt t.o.v. de afschrijvingen op vaste activa (die in art. 26 ineens weer duurzame goederen heten) niet van een specificatie gerept? Ik acht dit een omissie welke moet worden weggenomen.

Ter afsluiting

Wij willen het bij het bovenstaande laten. Indien wij een aantal kritische opmerkingen hebben gemaakt, willen wij in geen enkel opzicht afbreuk doen aan de waardering voor het werk van de Commissie, noch aan het begrip dat wij hebben voor de moeilijkheden waarvoor zij zich zag gesteld. De Commissie - wij zeiden het reeds eerder - heeft in haar wettekst moeten zoeken naar algemeen geformuleerde bepalingen. Met erkenning van dit standpunt zal men het er toch over eens moeten zijn, dat dit niet uitsluit te streven naar een zo systematisch mogelijke benadering van de te regelen problematiek. In het voorgaande heb ik willen doen uitkomen dat naar mijn oordeel de tekst op verschillende plaatsen nog herziening behoeft. Het zal nog wel enige tijd duren voordat de Wet op de Jaarrekening van ondernemingen het Staatsblad zal passeren. Er bestaat derhalve voor een herziening nog genoegzame gelegenheid. De belangrijkheid van de betreffende materie voor het maatschappelijk verkeer wettigt de grootst mogelijke zorgvuldigheid bij de redactie der voorschriften. Laat men daarbij, zoveel als mogelijk, compromissen uit de weg gaan. Deze verhelderen, als regel, de wettekst niet.